

Оксана П'ятковська

ГРОШОВІ ТРАНСФЕРТИ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ДЕТЕРМІНАНТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ СІМЕЙ

Після проголошення незалежності Україна стала активним учасником глобальних міграційних процесів. Так уже у 2000 році Україна розділила з Китаєм 5-те місце у світі за кількістю емігрантів [15]. Згідно останніх даних, оприлюднених Світовим Банком, у 2010 р. чисельність українських емігрантів сягнула 6,6 млн. осіб, склавши при цьому 14,4% населення нашої країни [10, с.249]. Аналізуючи тренди зовнішньої української трудової еміграції можемо прослідкувати її поступову трансформацію з тимчасової у постійну: зокрема, протягом 2002-2009 рр. майже 64 тис. українців отримали статус громадянина країн-членів ЄС [5], за період з 2000 по 2009 рр. – більше 100 тис. громадянина США та майже 160 тис. статус постійного резидента США [13]. За даними останнього перепису Португалії, що був проведений у 2011 р., українці зайняли перше місце за кількістю іммігрантів до цієї країни. Загалом, активізація зовнішньої трудової міграції з України до країн ЄС призвела до того, що станом на 2010 р. за офіційними даними, українці зайняли перше місце за показником відносної частки щодо інших мігрантів у Чехії (31,2%) та Польщі (27,4 %), друге місце в Болгарії (8,8 %), Греції (2,5 %), Польщі (10,6 %) та Угорщині (9,8 %), третє місце в Словаччині (9,2 %) та Латвії (12,6%) [14, с. 4]. І хоча дослідження, проведене протягом 2005-2008 рр. Держкомстат України, свідчить також про значну частку тимчасових трудових мігрантів серед українців [2], однак найважливішим залишається той факт, що трудовій еміграції українців властивий «несімейний» характер: майже 84 % домогосподарств мали одного мігранта, у той час, як сімейна міграція була властива лише 16,3 % домогосподарств [2]. Таким чином, протягом останніх 10-15 років явище української трудової еміграції стало причиною появи мільйонів транснаціональних сімей, а тривале перебування їх членів за кордоном забезпечило перманентне зростання обсягів грошових трансфертів до України, за винятком незначного спаду, що спостерігався протягом світової фінансово-економічної кризи (Рис. 1).

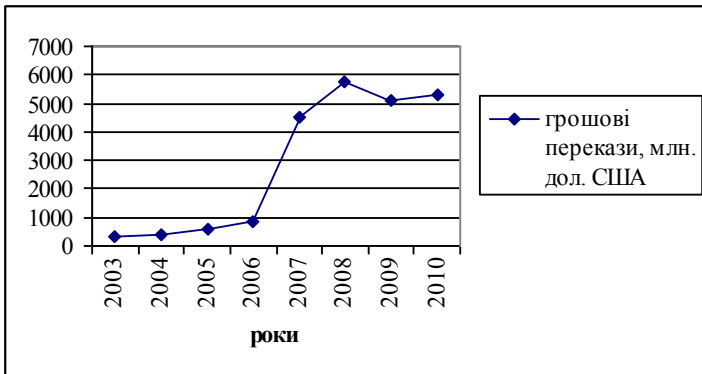

Рис. 1. Динаміка обсягів грошових переказів українських трудових мігрантів, млн. дол. США, 2003-2010 рр.

За: [10, с. 249].

На думку експертів, реальні надходження від трудових мігрантів значно більші, ніж офіційні, і складають не менше 25 млрд. дол. США щорічно [Гайдуцький А. Хто хоче, повернеться в Україну. [1].

Таким чином, важливо оцінити наслідки цих значимих фінансових надходжень до України для їх реципієнтів та соціально-економічного розвитку нашої держави загалом.

У світовій науково-емпіричній літературі існує кілька підходів до оцінки наслідків грошових трансфертів трудових мігрантів. Позитивний економічний ефект від грошових надходжень у країні-донорі обґрунтовували ціла низка дослідників, зокрема в контексті скорочення рівня бідності, збільшення прожиткових стандартів – Р. Адамс, Дж. Пейдж (на основі емпіричних даних, отриманих з 71 країн, що розвиваються) [8], А. Кемал та ін.; в контексті прямих та непрямих макроекономічних ефектів, що збільшують темпи економічного зростання країни-донора – Г. Рамі, К. Крофт, В. Гнатковська та ін. [11]; неоднозначний вплив зайнятості та інвестиції [9].

В. Шевчук на прикладі України доводить, що трудова міграція через грошові трансферти суттєво впливає на цілу низку економічних процесів у нашій країні, зокрема таких, як пропозиція та якість робочої сили, рівень безробіття, заробітної плати, споживчого кредитування, імпорт, сфера послуг, які своєю чергою впливають на рівень ВВП країни [7].

Отже, розглянемо детальніше соціально-економічні наслідки грошових трансфертів в Україні.

З рис. 2 помітна певна закономірність у зростанні ВВП та грошових переказів мігрантів, що підтверджується відповідним показником кореляції з використанням інструментарію програми Curve Expert (рис. 3).

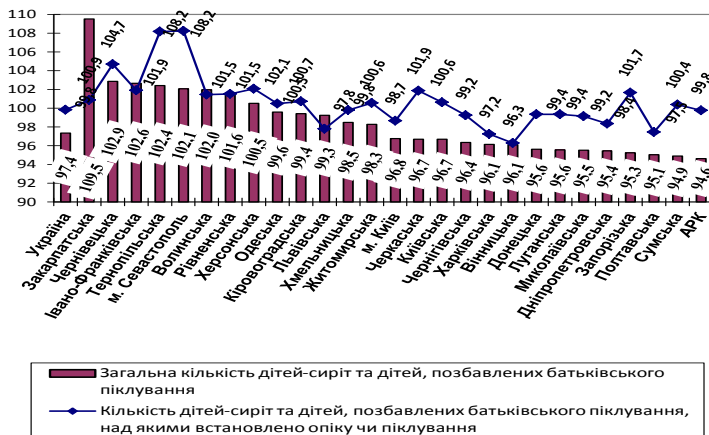

Рис.2. Динаміка обсягів грошових переказів трудових мігрантів та рівня ВВП у розрахунку на одну особу в Україні, 1996 – 2009 рр. За: [4], [6].

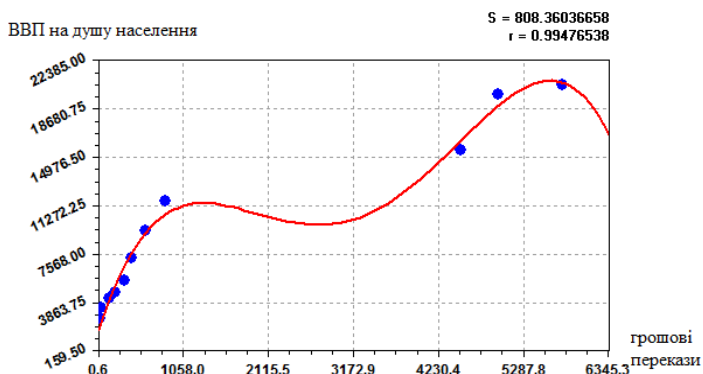

Рис. 3. Вплив грошових трансферів на рівень ВВП (у розрахунку на одну особу) України 1996 – 2009 рр.

За [4], [6].

$$GDP=1762,58+19,08 \text{ rem} - 0,01 \text{ rem}^2 + 3,08 \text{ rem}^3 - 2,39 \text{ rem}^4 \quad (1),$$

де GDP – обсяги ВВП у розрахунку на одну особу за рік (грн.),
 rem – обсяги грошових переказів трудових мігрантів на рік (тис. дол. США).

Коефіцієнт кореляції (0,99) свідчить про адекватність вибраної моделі та про наявність значимого зв'язку між аналізованими даними. Як бачимо з результатів даного аналізу (Рис. 3), позитивний вплив грошових переказів на рівень ВВП спостерігається з певним часовим лагом і лише при значних обсягах трансфертів.

За допомогою методу огортаючи даних з'ясуємо, на скільки ефективно використовувалися грошові перекази для збільшення ВВП на одну особу в Україні. Модель орієнтована на вихід, вихідна змінна – ВВП на одну особу на рік, вхідна – обсяги грошових переказів трудових мігрантів за рік, період обстеження 1996 – 2009 рр.

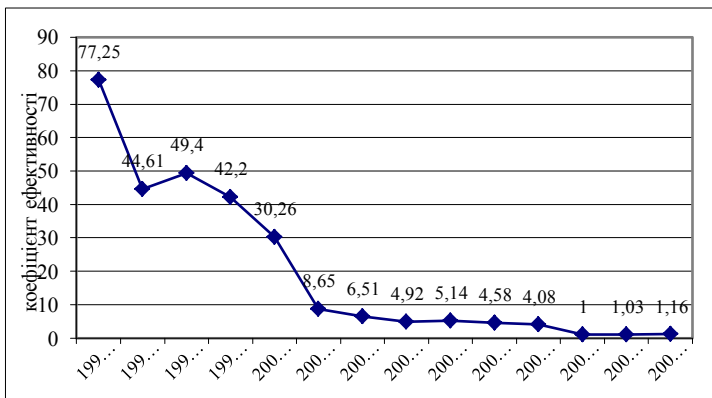

Рис. 4. Коефіцієнт ефективності використання фінансових трансферів трудових мігрантів для збільшення ВВП на одну особу в Україні, 1996 – 2009 рр.*2

Розраховано за: [4], [6].

Таким чином, ми можемо спостерігати неефективне використання фінансових надходжень від трудових мігрантів протягом усього аналізованого періоду, за винятком 2007 р. Таку тенденцію

* примітка: 1 – максимально ефективне використання, >1 – неефективне.

можемо пояснити особливостями розподілу трансферів відносно способів їх використання. Так, згідно експертних даних, значна частка зароблених мігрантами коштів спрямовується на споживчий ринок України (рис. 5).

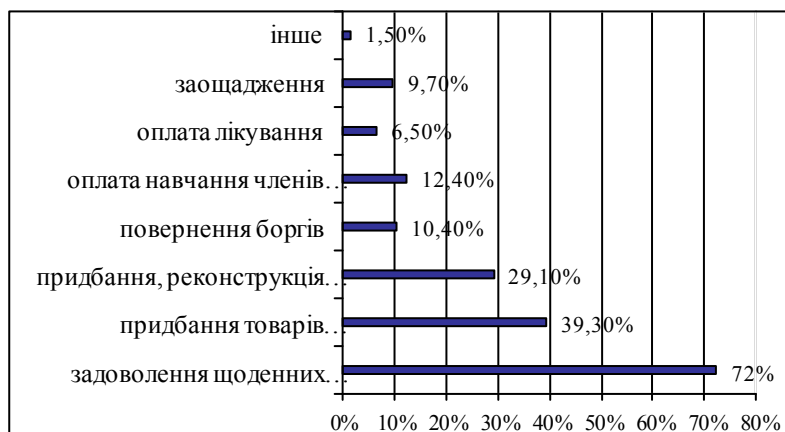

Рис. 5. Розподіл грошових переказів українських трудових мігрантів за напрямками їх використання, 2008 р. (у % до усіх відповідей).

За: [2, с. 53-54].

Скерування істотних фінансових потоків на споживчий ринок може позитивно вплинути на ВВП лише за умови зростання попиту на товари вітчизняного виробництва. Натомість активізація попиту на іноземні товари може призвести до від'ємного торговельного балансу і в подальшому спровокувати інфляцію. Аналізуючи динаміку грошових трансферів трудових мігрантів та обсягів зовнішньоторговельного сальдо України, можемо спостерігати зростання від'ємного торговельного сальдо при зростанні обсягів переказів мігрантів (рис. 6).

Рис. 6. Динаміка обсягів грошових переказів трудових мігрантів та зовнішньоторговельного балансу України, 2000 – 2009 рр.

За: [4], [6].

З використанням програми Curve Expert проведемо аналіз впливу грошових переказів на індекс споживчих цін в Україні (рис. 7).

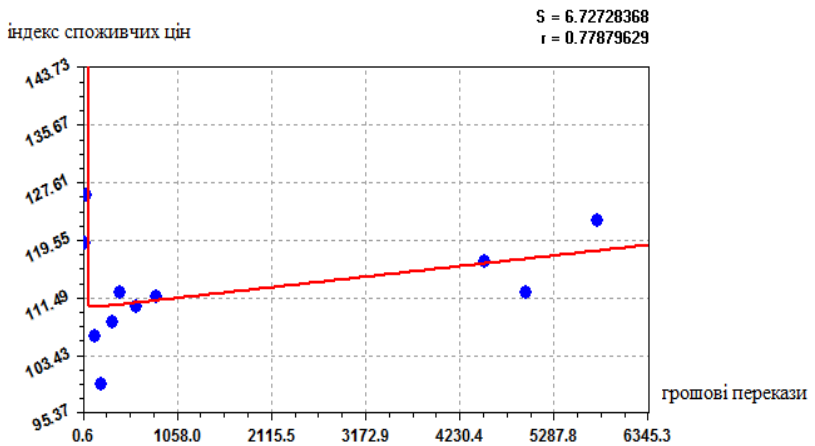
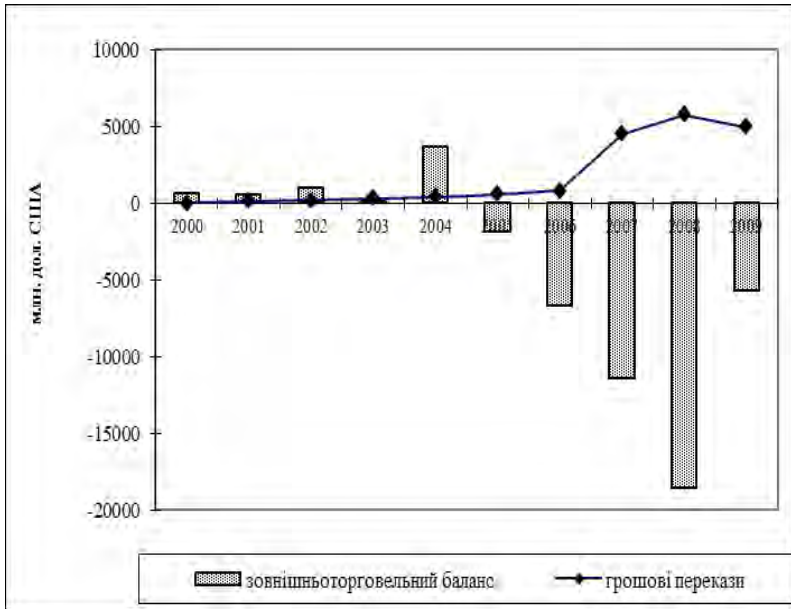

Рис. 7. Вплив грошових переказів трудових мігрантів на індекс споживчих цін в Україні, 1996 – 2009 рр.

За: [4], [6].

$$P \text{ Index} = 110 + 0,001 \text{ rem} + 1066,22 / \text{rem}^2$$

Розраховано за: [70], [73].

Як бачимо з рис. 7 та рівняння (2), збільшення обсягів грошових переказів сприяють підвищенню індексу споживчих цін. Отже, наші дослідження підтверджують гіпотезу про те, що зростання грошових трансфертів може провокувати інфляцію.

Втім, при подальшому зростанні обсягів грошових переказів їх одержувачі стають схильними до накопичення одержаного капіталу, зокрема на депозитних рахунках. Акумуляція грошових трансферів на банківських рахунках призводить до зменшення відсоткової ставки комерційних банків, а відтак – до здешевлення кредитів. Таким чином, збільшення переказів у довгостроковій перспективі може опосередковано сприяти розвитку малого та середнього бізнесу. Для перевірки цієї гіпотези дослідимо, чи існує взаємозв'язок між грошовими трансферами мігрантів та розвитком малих підприємств в Україні з використанням програми Curve Expert.

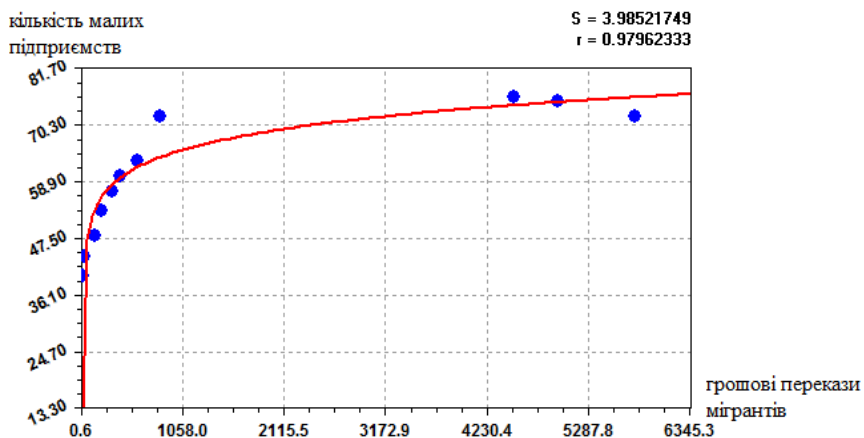

Рис. 8. Вплив грошових переказів трудових мігрантів на розвиток малих підприємств в Україні, 1996 – 2009рр.

За: [4], [6].

$$Small\ Enterprises = e^{3,585 - 4,295 / rem + 0,086 \ln rem} \quad (3)$$

де *Small Enterprises* – кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб (одиниць), *rem* – обсяги грошових переказів трудових мігрантів (млн. дол. США.).

Коефіцієнт кореляції свідчить про міцний зв'язок між аналізованими даними, з рівняння (3) та рис. 8 можемо зробити

висновок, що зростання грошових переказів мігрантів позитивно позначається на розвитку малих підприємств в Україні, що підтверджує зазначену вище гіпотезу.

На наш погляд, важливо оцінити ефективність використання трансфертів для рівня людського розвитку в Україні. За допомогою методу огортаючих даних ми визначили ефективність використання трансфертів українських мігрантів для зростання індексу людського розвитку. Модель орієнтована на вихід, аналізований період 2000-2009 рр. Результати проведеного аналізу свідчать про неефективне використання грошових трансфертів протягом зазначеного періоду, за винятком 2008 року.

Ще одною позитивною детермінантою впливу грошових переказів мігрантів вважається зростання рівня освіченості населення. Згідно експертних даних, 12,4% мігрантів спрямовують перекази для оплати навчання членів домогосподарств (рис. 5) завдяки чому постійно зростає відносна частка випускників ВНЗ III – IV рівнів акредитації до загальної кількості наявного населення (рис. 9).

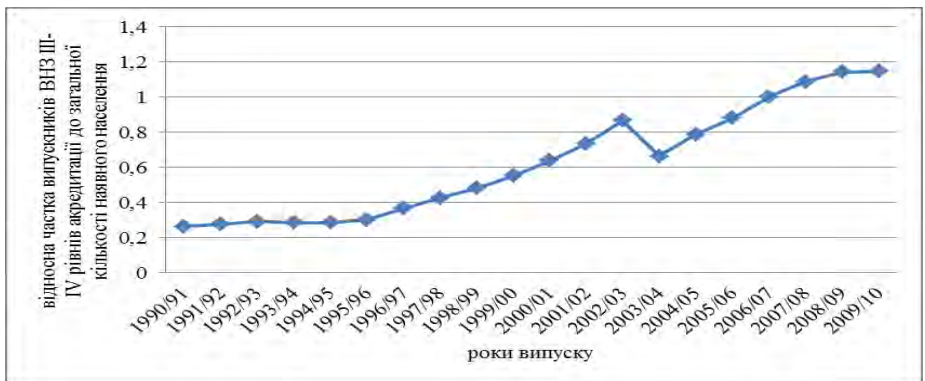

Рис. 9. Динаміка зростання відносної частки випускників ВНЗ до загальної кількості населення.

За: [4].

Також зросла відносна частка аспірантів до загальної чисельності наявного населення: якщо у 1991 р. вона складала 0,026%, то у 2010 р. цей показник становив 0,074%. За таких умов доцільно проаналізувати, на скільки ефективно використовуються трудові ресурси з вищою освітою для економічного розвитку держави. За

допомогою методу огортаючих даних виявимо коефіцієнт ефективності використання фахівців з вищою освітою для ВВП країни. Модель орієнтована на вихід, незалежна змінна – обсяг ВВП на рік (млн. грн.), залежна – кількість випускників ВНЗ III – IV рівнів акредитації за рік (тис. осіб). Аналізований період – з 1991 по 2009 рр. Результати нашого аналізу свідчать про те, що кваліфіковані трудові ресурси в Україні протягом зазначеного періоду ефективно використовувалися лише в 1991 р. Таку тенденцію неефективного використання фахових трудових ресурсів можемо пояснити дисбалансом попиту та пропозиції на ринку праці у різних сферах економічної діяльності. Зростання рівня освіти населення має бути передумовою інноваційного розвитку держави. В Україні ж відбувалося зростання чисельності ВНЗ III-IV рівнів акредитації (з 315 у 2000 р. до 350 у 2010 р.) та кількості їх випускників на фоні скорочення питомої ваги підприємств, що впроваджують інновації (з 14,8 % у 2000 р. до 11,5 % у 2010 р.), та скорочення наполовину виробництва інноваційних видів продукції (з 15323 у 2000 р. до 2408 у 2010 р.) [4]. В такому випадку надмірне накопичення трудового потенціалу з вищою освітою в подальшому може призвести до зростання рівня безробіття та зниження рівня заробітної плати у сфері тих видів трудової діяльності, які вимагають наявності цієї освіти. Наприклад, у 60-х рр. у Філіпінах різко зріс попит на вищу освіту, почала швидко зростати кількість коледжів та університетів. Однак після швидкого зростання рівня освіти миттєво підвищився рівень безробіття серед кваліфікованих працівників. Експерти підраховали, що, знайти роботу для осіб без освіти було в 11 разів більш ймовірно, ніж для осіб, які закінчили коледж. Ще більш проблемною виглядала ситуація з тими, хто мав вищу освіту та науковий ступінь. Розвиток так званої «освітньої бульбашки» в Філіпінах спостерігається й досі, особливо у сфері медпрацівників [12]. Схожа загроза, на наш погляд, може виникнути й в Україні. Протягом останніх років постійно зростає різниця у рівнях заробітної плати у сфері охорони здоров'я і таких сферах, як промисловість, будівництво, торгівля, ремонт автомобілів, при цьому рівень заробітної плати у сфері охорони здоров'я є нижчим, ніж у всіх інших із зазначених сфер (рис. 10). Рівень заробітної плати у сфері освіти також нижчий, ніж у сфері будівництва, торгівлі та промисловій сфері (рис. 10).

На наш погляд, такі диспропорції у рівнях заробітної плати сприяють поширенню міграційних настроїв серед випускників ВНЗ.

Таким чином, грошові перекази мігрантів, фактично, сприяють активізації наступної хвилі міграції молодих кваліфікованих людських ресурсів, які не можуть себе професійно реалізувати на існуючому ринку праці в Україні.

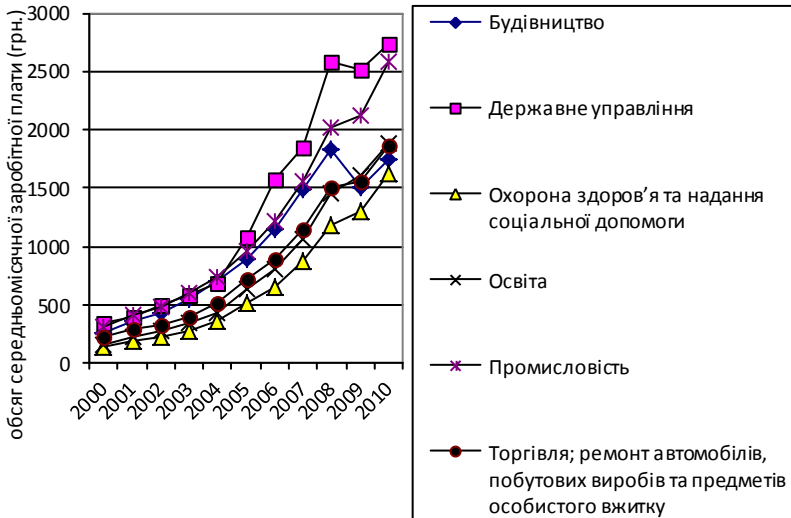

Рис. 10. Динаміка обсягів середньомісячної заробітної плати за деякими видами економічної діяльності, 2000 – 2010 рр.

За: [4].

Підсумовуючи, можемо зазначити, що, грошові трансфери українських трудових мігрантів є важливою складовою існування транаціональних сімей, при цьому вони здійснюють істотний соціально-економічний вплив не лише на стан сімей мігрантів, але й на економічний розвиток нашої держави загалом. Найбільш негативним наслідком зростання грошових трансфертів, на наш погляд, можна вважати їх неефективне використання для зростання ВВП та людського розвитку в Україні. Ця проблема потребує глибшого аналізу з метою розробки відповідних інвестиційних механізмів використання грошових трансфертів мігрантів для забезпечення тривалого добробуту в Україні.

Література:

1. Гайдуцький А. Хто хоче, повернеться в Україну. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/world/2010/10/101017_hajdut_sky_text_ie_sp.shtml.
2. Зовнішня трудова міграція населення України. / За ред. Е. М. Лібанової. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 120 с.
3. Офіційні дані Федеральної служби державної статистики РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/demo42.html.
4. Офіційний сайт державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт комітету статистики ЄС (Євростат). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/main_tables.
6. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>.
7. Шевчук В. О. Міграційні процеси як інструментальний чинник регіональної «пастки стагнації» / В. О. Шевчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/shevch/region-07-5Lutsk15.pdf>
8. Adams R. Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries? / R. Adams, J. Page. World Bank. Washington : DC, 2005.
9. Drinkwater S. Labor Market and Investment Effects of Remittances. / S. Drinkwater, P. Levine, E. Lotti. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.econ.surrey.ac.uk/Research/scies/papers/2006/labour%20market.pdf>
10. Migration and Remittances Factbook 2001. Second Edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfw4a.org/documents-details/migration-and-remittances-factbook-2011-second-edition.html>.
11. Rao B. Bhaskara Panel Data Analysis of the Growth Effects of

- Remittances. / B. Bhaskara Rao, Gazi Mainul Hassan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpr.a.uib.uni-muenchen.de/18021/1/MPRA_paper_18021.pdf.
12. Ruiz N. Brain Drain or Brain Waste? / N. Ruiz. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.worldbank.org/peoplemove/brain-drain-or-brain-waste>.
  13. United States. Department of Homeland Security. Yearbook of Immigration Statistics: 2010. – Washington : D.C. Department of Homeland Security, Office of Immigration Statistics, 2010. – 107 p.
  14. Vasileva K. 6,5 % of the EU population are foreigners and 9,4 % are born abroad. / K. Vasileva. // Statistics in Focus 34/ 2010: Eurostat. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-034/EN/KS-SF-11-034-EN.PDF.
  15. World Migration Report. The Future of Migration: Building Capacities for Change. / Ed.-in-Chief K. Koser, F. Laczko. – Geneva : IOM, 2010. – 273 p.